

Tomasz Siudek¹

Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych
SGGW

CZY REDYSTRYBUCJA FUNDUSZY UNIJNYCH NA ROZWÓJ ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH STANOWI SZANSĘ POPRAWY SYTUACJI FINANSOWEJ BANKÓW SPÓŁDZIELCZYCH W POLSCE?

DOES REDISTRIBUTION OF EU FUNDS FOR AGRICULTURAL AND RURAL DEVELOPMENT GIVE A CHANCE FOR IMPROVEMENT OF COOPERATIVE BANKS' FINANCIAL SITUATION IN POLAND?

Synopsis. W artykule autor przedstawił wpływ redystrybucji środków unijnych na działalność banków spółdzielczych w Polsce. Z uzyskanych danych wynika, że w BS-ach występuje zjawisko wypierania kredytów rolniczych przez dopłaty bezpośrednie do użytkowników rolnych. Spada wartość kredytów rolniczych, natomiast wzrasta wartość depozytów od rolników, co wywołuje w BS-ach zjawisko nadpłynności finansowej i spadek efektywności ich działania.

Słowa kluczowe: redystrybucja środków unijnych, banki spółdzielcze

Wstęp

Po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej rolnicy zaczęli otrzymywać dopłaty bezpośrednie do użytkowników rolnych. Warunkiem uzyskania tych środków finansowych było założenie przez rolników rachunku w wybranym banku. Z uzyskanych danych wynika, że większość z nich (około 80%) zakładała rachunki w bankach spółdzielczych (BS), ponieważ były one położone najbliżej gospodarstw rolnych. Sektor banków spółdzielczych w Polsce posiadał bardzo gęstą sieć placówek bankowych, stąd lokalizacja ich była najbardziej dogodna dla rolników. Rolnicy z tytułu dopłat unijnych założyli około 2 mln nowych rachunków bankowych [Krekora 2005]. W niniejszej pracy zamierzeniem autora było udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy rzeczywiście redystrybucja środków unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich stanowi szansę poprawy sytuacji finansowej banków spółdzielczych w Polsce.

Cel, zakres i metody badań

Celem pracy było:

¹ Dr, Katedra Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych SGGW, ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa, tel./fax. (0-22) 59-34-226, e-mail: tomasz_siudek@sggw.pl

- przedstawienie opinii kadry kierowniczej BS-ów z 2001 r. na temat szans tych banków w redystrybucji funduszy unijnych skierowanych do rolnictwa,

- zweryfikowanie w latach 2004-2005 wspomnianych opinii kadry kierowniczej BS-ów, poprzez określenie faktycznego wpływu funduszy unijnych, ulokowanych w BS-ach, będących dopłatami bezpośrednimi do rolnictwa na sytuację ekonomiczno-finansową tych banków.

Ażeby zrealizować postawione cele pracy przeprowadzono badania ankietowe wśród kadry kierowniczej BS-ów oraz wykorzystano informacje z literatury przedmiotu. Wyniki badań ankietowych analizowano ze względu na: wielkość kapitałów własnych i aktywów ogółem BS-ów oraz typ gmin i region, w których prowadziły one działalność. Wpływ powyższych czynników na odsetek poszczególnych odpowiedzi, dotyczących szans BS-ów z tytułu redystrybucji środków unijnych do rolnictwa i obszarów wiejskich badano testem chi-kwadrat [Steczkowski i Zeliaś 1981; Stanisław 1998]. Na początku przyjęto hipotezę zerową o braku zależności badanych cech, po czym, gdy uzyskana wartość p była niższa lub równa 0,05 hipotezę zerową odrzucano.

Badania przeprowadzono w 2001 r. na próbie 100 banków spółdzielczych rozmieszczonych na terenie całej Polski. Do badań wybrano banki w oparciu o kryterium warstwowo-kwotowe. Najpierw dokonano ich wyboru w oparciu o typy gmin, w których prowadziły one działalność, natomiast później z tych grup wybrano banki w oparciu o kryterium kapitałowe. W ramach pierwszego kryterium wyróżniono 3 typy gmin (wiejskie, miejsko-wiejskie i miejskie), natomiast w drugim kryterium wydzielono grupy ze względu na wysokość kapitałów własnych: do 300 tys. euro, 500-1000 tys. euro i powyżej 1 mln euro. Dane źródłowe zebrano w oparciu o kwestionariusz wywiadu przeprowadzony z kadrami kierowniczą 100 banków spółdzielczych.

Opinie kadry kierowniczej z 2001 r. na temat szans banków spółdzielczych w Polsce z tytułu redystrybucji środków unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich, zweryfikowano po przeszło dwóch latach naszego członkostwa w Unii Europejskiej, wykorzystując dane ekonomiczno-finansowe BS-ów podane przez Generalny Inspektorat Nadzoru Bankowego.

Wyniki i dyskusja

Zapytana kadra kierownicza banków spółdzielczych, czy istnieje duża szansa na rozwój BS-ów z tytułu redystrybucji środków unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich

odpowiedziała w 81% twierdząco, przecząco tylko w 3%, natomiast 16% nie miało zdania na ten temat (tab. 1).

Najwyższy odsetek banków głoszących, że redystrybucja środków unijnych dla rolnictwa i obszarów wiejskich jest szansą dla BS-ów wystąpił w bankach o kapitałach własnych od 500 tys. euro do 1000 tys. euro (88%), natomiast najniższy w bankach o kapitałach własnych do 300 tys. euro (70%). Najwyższy odsetek BS-ów, który wyraził negatywne zdanie na temat wpływu redystrybucji środków unijnych na ich rozwój wystąpił w bankach o kapitałach własnych powyżej 1 mln euro (6%).

Nie stwierdzono jednak wpływu wielkości kapitałów własnych BS-ów na opinie kadry kierowniczej, co do szans rozwoju tych banków, uczestniczących w redystrybucji środków unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich ($\chi^2 = 3,48$; $p = 0,7467$) (tab. 2).

Tabela 1. Wpływ wielkości funduszy własnych banków spółdzielczych na rozkład odpowiedzi kadry kierowniczej na temat, czy istnieje szansa rozwoju BS-ów w redystrybucji funduszy unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich

Table 1. Impact of own funds size in cooperative banks on the frequency distribution of the managers' responses to the question whether there is a chance for the cooperative banks' development in the presence of redistribution of EU funds for development of agriculture and rural areas

Odpowiedź	Fundusze własne, tys. euro					Ogółem
	< 300	<300-500)	<500-1000)	> 1000	brak danych	
Tak	16 70%	22 81%	21 88%	13 81%	9 90%	81 81%
Nie	1 4%	1 4%	0 0%	1 6%	0 0%	3 3%
Trudno powiedzieć	6 26%	4 15%	3 13%	2 13%	1 10%	16 16%
Ogółem	23 100%	27 100%	24 100%	16 100%	10 100%	100 100%

$\chi^2 = 3,48$, $p = 0,7467$; przy $p \leq 0,05$ - statystycznie istotna zależność między badanymi cechami
źródło: badania własne

Tabela 2. Wpływ wybranych czynników na rozkład odpowiedzi kadry kierowniczej na temat, czy istnieje szansa rozwoju BS-ów w pojawieniu się redystrybucji funduszy unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich

Table 2. Impact of selected factors on frequency distribution of the managers' responses to the question whether there is a chance for the cooperative banks' development in the presence of redistribution of EU funds for development of agriculture and rural areas

Czynnik	Charakterystyka rozkładu odpowiedzi kadry kierowniczej na temat szans rozwoju BS-ów z tytułu redystrybucji funduszy unijnych do rolnictwa*	
	chi-kwadrat	Wartość p
Wartość funduszy własnych BS-ów	3,48	0,7467
Wartość aktywów ogółem BS-ów	15,51	0,0500
Region działania BS-ów	12,50	0,1301
Typ gminy działania BS-ów	3,56	0,4688

*Weryfikacja hipotezy zerowej H_0 , zakładającej, że analizowane cechy są niezależne; dla $p \leq 0,05$ występuje statystycznie istotna zależność między badanymi cechami

źródło: badania własne

Analizując BS-y ze względu na wielkość aktywów ogółem należy stwierdzić, że najwyższy odsetek banków dostrzega szansę rozwoju w redystrybucji środków unijnych głównie w grupie I o najniższej sumie bilansowej (100%), natomiast nie dostrzega szansy rozwoju w grupie IV (20%) (tab. 3).

Wykorzystując test chi-kwadrat stwierdzono wpływ wielkości aktywów ogółem na rozkład odpowiedzi respondentów na temat, czy istnieje szansa rozwoju BS-ów w redystrybucji środków unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich (chi-kwadrat = 15,51; p = 0,05) (tab. 2).

Tabela 3. Wpływ wielkości aktywów ogółem banków spółdzielczych na rozkład odpowiedzi kadry kierowniczej na temat, czy istnieje szansa rozwoju BS-ów w redystrybucji środków unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich

Table 3. Impact of total assets in the cooperative banks on the frequency distribution of the managers' responses to the question whether there is a chance for the cooperative banks' development in the presence of redistribution of the EU funds for development of agriculture and rural areas

Odpowiedź	BS-y ze względu na wielkość aktywów ogółem, tys. zł [LOG10]					Ogółem
	I grupa <2,8-3,3)	II grupa <3,3-3,8)	III grupa <3,8-4,3)	IV grupa <4,3-4,8)	V grupa <4,8-5,3)	
Tak	6 100%	16 73%	16 89%	6 60%	37 84%	81 81%
Nie	0 0%	0 0%	0 0%	2 20%	1 2%	3 3%
Trudno powiedzieć	0 0%	6 27%	2 11%	2 20%	6 14%	16 16%
Ogółem	6 100%	22 100%	18 100%	10 100%	44 100%	100 100%

chi-kwadrat = 15,51, p = 0,0500; przy p ≤ 0,05 - statystycznie istotna zależność między badanymi cechami
źródło: badania własne

Tabela 4. Wpływ regionu działania banków spółdzielczych na rozkład odpowiedzi kadry kierowniczej na temat, czy istnieje szansa rozwoju BS-ów w redystrybucji funduszy unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich
Table 4. Impact of the region covered by the cooperative banks' activity on the frequency distribution of the managers' responses to the question whether there is a chance for the development of the banks in the presence of redistribution of EU funds for development of agriculture and rural areas

Odpowiedź	Region					Ogółem
	Północny	Wschodni	Południowy	Zachodni	Centralny	
Tak	11 79%	18 86%	15 88%	15 83%	22 73%	81 81%
Nie	0 0%	1 5%	2 12%	0 0%	0 0%	3 3%
Trudno powiedzieć	3 21%	2 10%	0 0%	3 17%	8 27%	16 16%
Ogółem	14 100%	21 100%	17 100%	18 100%	30 100%	100 100%

chi-kwadrat = 12,50, p = 0,1301; przy p ≤ 0,05 - statystycznie istotna zależność między badanymi cechami
źródło: badania własne

Kolejnym kryterium analizy były BS-y ze względu na region działania (tab. 4). Najwyższy odsetek BS-ów liczył na rozwój poprzez uczestniczenie w redystrybucji środków unijnych z regionów południowego (88%) i wschodniego (86%), a najniższy z regionu centralnego (73%). Najwięcej banków, które w ogóle nie widzą szansy na rozwój poprzez

redystrybucję środków unijnych pochodzi z regionu południowego (12%) i wschodniego (5%). Nie stwierdzono jednak statystycznie istotnych różnic między BS-ami położonymi w różnych regionach Polski pod względem rozkładu odpowiedzi na temat szans BS-ów w redystrybucji środków unijnych ($\chi^2 = 12,50$; $p = 0,1301$) (tab. 2).

Ostatnią cechą BS-ów, której badano wpływ na opinię ich kierowników, był typ gmin, w których prowadziły one działalność (tab. 5). Tak jak poprzednio nie stwierdzono wpływu typu gmin na opinie kadry kierowniczej BS-ów co do szans ich rozwoju poprzez redystrybucję środków unijnych ($\chi^2 = 3,56$; $p = 0,4688$) (tab. 2). Najwyższy odsetek BS-ów, które dostrzegały szansę rozwoju w redystrybucji środków unijnych, występował w gminach miejsko-wiejskich (89%), a najniższy w gminach wiejskich (72%). Nie dostrzegało w ogóle szans rozwoju poprzez tę działalność 3% BS-ów z każdego typu gmin, tj. wiejskich, miejsko-wiejskich i miejskich.

Tabela 5. Wpływ rodzaju obsługiwanych gmin przez banki spółdzielcze na rozkład odpowiedzi kadry kierowniczej na temat, czy istnieje szansa rozwoju BS-ów w redystrybucji funduszy unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich

Table 5. Impact of the type of commune covered by the cooperative banks' activity on the frequency distribution of the managers' responses to the question whether there is a chance for the development of the banks in the presence of redistribution of the EU funds for development of agriculture and rural areas

Odpowiedź	Rodzaj obsługiwanej gminy			Ogółem
	wiejska	miejsko-wiejska	miejska	
Tak	23 72%	32 89%	26 81%	81 81%
Nie	1 3%	1 3%	1 3%	3 3%
Trudno powiedzieć	8 25%	3 8%	5 16%	16 16%
Ogółem	32 100%	36 100%	32 100%	100 100%

$\chi^2 = 3,56$, $p = 0,4688$; przy $p \leq 0,05$ - statystycznie istotna zależność między badanymi cechami
źródło: badania własne

Wszystkie przedstawione wyniki są tylko opiniami banków spółdzielczych, natomiast nasuwa się pytanie, jak zmieniła się w rzeczywistości sytuacja w tych bankach w latach 2004-2005, po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Na początku 2004 r. odnotowano w BS-ach masowe zakładanie rachunków przez rolników w związku z bliską perspektywą dopłat z funduszy unijnych. Rolnicy z powodu dopłat unijnych założyli w BS-ach około 2 mln nowych rachunków bankowych [Krekora 2005]. Od 18 października 2004 r. uruchomione zostały przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa wypłaty środków bezpośrednich dla rolnictwa. W ciągu 2,5 miesiąca 2004 r. wpłynęła na rachunki bieżące

rolników kwota około 700 mln zł. W 2004 r. w związku z uruchomieniem dopłat bezpośrednich odnotowano w BS-ach wzrost depozytów bieżących od rolników o 74,2%.

W 2005 r. depozyty rolników indywidualnych wzrosły w BS-ach o 25,6%. Był to przede wszystkim efekt wpływu na rachunki rolników dotacji z funduszy unijnych, głównie dopłat bezpośrednich do użytkowników rolnych za 2004 r. Banki spółdzielcze zajmowały w depozytach rolników indywidualnych około 89% [Twardowski 2005].

Według szacunków Generalnego Inspektoratu Nadzoru Bankowego [Banki... 2005] w 2005 r. wpłynęło na rachunki bieżące rolników z tytułu dopłat bezpośrednich około 3,4 mld zł, co oznacza, że średnio w każdym banku depozyty od rolników wzrosły o 5,7 mln zł. Powstaje pytanie, jak tak duży wzrost depozytów od rolników wpłynął na sytuację ekonomiczno-finansową BS-ów.

Z danych GINB wynika, że BS-y z powodu napływu tak dużego strumienia środków pieniężnych z Unii Europejskiej odnotowały nadpłynność finansową. Popyt na kredyty w BS-ach nie był tak duży, aby można było te środki zainwestować właśnie w kredyty. Jedynym wyjściem dla BS-ów było lokowanie środków pieniężnych na rachunkach terminowych w bankach zrzeszających (wzrost należności o 36,5%) oraz w dłużne papiery wartościowe (wzrost o 36%). Nawet gdyby BS-y mogły ulokować depozyty z tytułu dopłat do rolnictwa i obszarów wiejskich w kredyty, to mogłyby one utracić wypłacalność, ponieważ nie dysponowały one odpowiednią kwotą kapitałów własnych. Jedynym wyjściem dla nich było jedynie angażowanie wspomnianych depozytów w mniej ryzykowne walory, takie jak lokaty bankowe i dłużne papiery wartościowe.

Wzrost depozytów od rolników w 2005 r. spowodował wzrost sumy bilansowej BS-ów o 18,9%. Odnotowano natomiast spadek rentowności aktywów ogółem ROA (o 0,2 pkt. proc.) i rentowności kapitałów własnych ROE (o 0,9 pkt. proc.). Główną przyczyną tego stanu był wzrost kosztów odsetkowych z tytułu szybkiego wzrostu depozytów od rolników oraz spadek przychodów odsetkowych z tytułu obniżki stóp procentowych od kredytów preferencyjnych. Poza tym duże kwoty depozytów nie zainwestowane w kredyty, tylko w lokaty terminowe i dłużne papiery wartościowe przynosiły niższe kwoty przychodów odsetkowych dla BS-ów, stąd spadek ich poziomu efektywności ROA i ROE.

W sektorze banków spółdzielczych pojawiają się pewne oznaki, iż dopłaty bezpośrednie zaczynają w rolnictwie wypierać kredyty, nawet preferencyjne [Siudek 2006]. W konsekwencji już dziś niemało BS-ów zaczyna „dusić się” od nadmiaru wolnych środków finansowych. Z drugiej jednak strony, inwestowanie nadmiaru płynnych środków w lokaty terminowe i papiery wartościowe powoduje drenaż finansowy niektórych obszarów działania

BS-ów [Zalewska 2006]. Może się w końcu okazać, że hasło „lokalne środki angażować lokalnie” będzie tylko pobożnym życzeniem.

Podsumowanie i wnioski końcowe

1. Spośród badanych banków spółdzielczych w Polsce, 81% dostrzegало szansę rozwoju w wyniku redystrybucji funduszy unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich. Nie dostrzegало szansy 3% BS-ów, natomiast 16% nie miało zdania na ten temat.
2. Spośród badanych czynników, tj. wielkości funduszy własnych, aktywów ogółem, regionu działania i typu gmin, tylko wielkość aktywów ogółem banków wpływała statystycznie istotnie na rozkład odpowiedzi kadry kierowniczej na temat, czy istnieje szansa rozwoju BS-ów w redystrybucji funduszy unijnych na rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich.
3. W latach 2004-2005 w wyniku dużego napływu do BS-ów depozytów od rolników z tytułu dopłat bezpośrednich, odnotowano w tych bankach zjawisko nadpłynności finansowej. Banki zgromadzone depozyty lokowały głównie na lokaty terminowe w bankach zrzeszających oraz w dłużne papiery wartościowe.
4. W bankach spółdzielczych w Polsce w latach 2004-2005 odnotowuje się zjawisko wypierania kredytów rolniczych przez dopłaty bezpośrednie. Wzrasta poziom depozytów w BS-ach, natomiast spada poziom kredytów rolniczych. Banki nie mając innego wyjścia muszą lokować je głównie na rynku międzybankowym, co oznacza, że hasło „miejskowy pieniądz na potrzeby lokalnego środowiska” nie ma potwierdzenia w praktyce.
5. Zjawisko wypierania kredytów rolniczych przez dopłaty bezpośrednie może się pogłębić od 2007 r., kiedy to zostaną zlikwidowane kredyty preferencyjne. Oprocentowanie kredytów rolniczych będzie wówczas wyższe, co obniży popyt na te kredyty, natomiast wpływy środków z tytułu dopłat bezpośrednich do rolnictwa będą prawdopodobnie w BS-ach na poziomie podobnym lub nieco wyższym jak w latach 2004-2006.

Literatura

- Banki w analizie GINB (2005). *Nowoczesny Bank Spółdzielczy* 11, ss. 24-26.
- Krekora G. (2005): Wojna z gotówką. Razem wygrajmy wojnę. *Nowoczesny Bank Spółdzielczy* 12, ss. 6-7.
- Siudek T. (2006): Bankowość spółdzielcza w Polsce w warunkach gospodarki rynkowej. Studium konkurencyjności, efektywności, organizacji, regulacji oraz perspektyw rozwoju. Wyd. SGGW, Warszawa.

- Stanisz A. (1998): Przystępny kurs statystyki w oparciu o program Statistica pl na przykładach z medycyny. Wyd. StatSoft Polska Sp z o.o., Kraków.
- Steczkowski J., Zeliaś A. (1981): Statystyczne metody analizy cech jakościowych. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Twardowski D. (2005): Determinanty rozwoju sektora banków spółdzielczych. *Nowoczesny Bank Spółdzielczy* 11, ss. 27-31.
- Zaleska M. (2006): Potrzebna lepsza edukacja klientów. *Bank Spółdzielczy* 5, ss. 6-7.

Abstract. The author has presented the impacts of redistribution of the European Union funds on the activity of cooperative banks in Poland. The research results show that agricultural loans have been crowded out by direct payments. The value of agricultural loans granted by the cooperative banks has been decreasing whereas the value of farmer deposits has been increasing. As a result, both an over-liquidity and a fall in the operational efficiency of the cooperative banks have occurred.

Key word: redistribution of the European Union funds, cooperative banks